

TARAQQIYOT TADQIQOTLARI | ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ DEVELOPMENT STUDIES

ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНЛАР | НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ КОНФЕРЕНЦИИ
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCES

Volume II, Issue-24, (December) 2024

Journal homepage: <https://inashr.uz/index.php/rid>

XAYRULLAYEV Foziljon Xayrullo o'g'li
NamDU
magistranti

IQTISODIYOTNING REAL SEKTORIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR SALOHIYATINI OSHIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

ANNOTATSIYA

Innovatsion faoliyat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishning asosidir va sanoat korxonalarining raqobatbardoshligining o'sishi. Buning dolzarbligi tadqiqot omillarni o'z vaqtida aniqlash zarurati bilan bog'liq innovatsion jarayonlarga ta'sir qilish. Ichki va tashqi omillarni tahlil qilish, ko'p ularning bir-biri bilan chambarchas bog'liqligi ularning salbiy tomonlarini yumshatishga yordam beradi ijobiy ta'sir ko'rsatadi va kuchaytiradi. Ish natijalarining amaliy ahamiyati

Kalit so'zlar: milliy iqtisodiyot, tadbirkorlik, innovatsion faoliyat, raqobatdosh ustunliklar, modernizatsiya, takror ishlab chiqarish jarayonlari.

Hozirgi vaqtda innovatsiyalar iqtisodiyotni rivojlantirishning eng xarakterli xususiyatlaridan biriga aylanib bormoqda. Yaqinda bu nom ekzotik, noma'lum va hatto professionallar orasida ham unchalik aniq bo'lmagan narsani eslatardi, ammo endi innovatsiyaning o'zi ham, uning tushunchalari ham dunyoni tezda zabt etmoqda. Innovatsion jarayonda jiddiy rol o'ynaydigan va innovatsiyalarni korxonalar uchun strategik resursga aylantiradigan xalqaro kapital bozori kengayib bormoqda, bu borada unga yangi moliyaviy tuzilmalar unga yordam bermoqda.

Shuni ta'kidlash kerakki, innovatsion iqtisodiy rivojlanishning mohiyati nafaqat "katta" ilmiy ishlanmalarni joriy etish yoki mahsulot va sanoatning tubdan yangi turlarini yaratishda, balki o'sish xarakterida - tanish texnologiyalarga asoslangan ekstensiv rivojlanishdan iborat. Ishlab chiqarishni tashkil etish va tuzilmasi, innovatsiyalarga asoslangan intensiv rivojlanishga o'tish zarur [1].

Omilling soni, ularning bir-biri bilan o'zaro bog'liqlik darajasi va innovatsion jarayonlarning intensivligiga ta'sir qilish kuchi har bir aniq korxonaga xos bo'lgan ishlab chiqarish tizimining xususiyatlari, uning tarmoqqa mansubligi va ishlab chiqarish bosqichi bilan belgilanadi. u joylashgan hayot aylanishi. Muayyan omillarni hisobga olish nafaqat ularning salbiy ta'sirini yumshatish va ijobiy ta'sirni kuchaytirishga yordam beradi, balki xavflarni kamaytirish va qo'shimcha raqobatdosh ustunliklarni yaratish orqali korxonaning innovatsion imkoniyatlarini kengaytiradi.

Iqtisodiyotning real sektori, ya'ni ishlab chiqarish va xizmatlar sohalarida innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish, iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayonda qanday omillar ta'sir etishini ko'rib chiqamiz:

- Innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun yuqori malakali mutaxassislar zarur. Ta'lim tizimida innovatsion yo'nalishlarga e'tibor berish, kadrlar tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.
- Innovatsion texnologiyalarni joriy etish uchun yuqori malakali mutaxassislar zarur. Ta'lim tizimida innovatsion yo'nalishlarga e'tibor berish, kadrlar tayyorlashda muhim rol o'ynaydi.
- Ilmiy tadqiqotlar va rivojlanish (R&D) innovatsion texnologiyalarni yaratishda asosiy omil hisoblanadi. Tadqiqotlarga e'tibor berish, yangi g'oyalarni rivojlantirishda muhimdir.

- Innovatsion texnologiyalarni boshqa mamlakatlardan olib kelish va ularni mahalliy sharoitga moslashtirish, real sektorda salohiyatni oshirishga yordam beradi.

- Innovatsion fikrlash tarzini shakllantirish, ijtimoiy va madaniy muhit innovatsion faoliyatni rag'batlantiradi. Boshqalar bilan hamkorlik qilish va tajriba almashish muhimdir.

- Davlat tomonidan innovatsiyalarni rag'batlantirish uchun yaratilgan qonunlar va dasturlar, real sektorda innovatsion texnologiyalarni rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

- Raqobat muhitining mavjudligi, korxonalar uchun innovatsion yechimlarni izlashga va ularni tatbiq etishga undaydi. Raqobat, innovatsiyalarni tezlashtiradi.

Iqtisodiyotning real sektorida innovatsion texnologiyalar salohiyatini oshirish ko'plab omillarga bog'liq. Ta'lim, investitsiyalar, ilmiy tadqiqotlar, texnologik transfer, ijtimoiy muhit, davlat siyosati va raqobat muhitining o'zaro ta'siri, innovatsion rivojlanishni rag'batlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu omillarni hisobga olish va samarali boshqarish, iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni oshirishga yordam beradi.

Shu o'rinda, milliy iqtisodiyotning raqobatdoshligini oshirish va dunyo bozorlariga chiqish, birinchi navbatda iqtisodiyotni izchil isloh etish, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi korxonalar va ishlab chiqarish tarmoqlarining jadal rivojlanishini ta'minlash hisobidan amalga oshirilishi mumkin. Boshqacha so'z bilan aytganda, innovatsiya faoliyatini rivojlantirmay turib, iqtisodiyot raqobatbardoshligiga erishib bo'lmaydi. Innovatsiya atamasining mazmunidan kelib chiqib shuni aytish mumkinki, qachonki har qanday kashfiyotlar, yangi voqealar, xizmatlar va usullar turlari tarqalishiga qabul qilinsa, o'shanda xalq ommasi tomonidan tan olinadi. Bunda yangilikning joriy etilishi yangilikni qo'llash jarayonini bildiradi va yangilikning tarqatilishiga qabul qilinishi vaqtidan boshlab yangi sifat – innovatsiyaga aylanadi.

Demak, innovatsiyani hayotga joriy qilishdan maqsad biror bir ijobiy natijaga erishishdir. Bundan shuni anglash mumkinki, innovatsiya sohasi o'z-o'zidan investitsiya sohasi bilan chambarchas bog'liqdir. Milliy iqtisodiyotni rivojlantirish sharoitida innovatsion-investitsion faoliyatning ustuvor yo'nalishlari sifatida quyidagilarni ko'rishimiz mumkin:

- korxonalarini modernizatsiya qilish, texnik va texnologik qayta jihozlashni yanada jadallashtirish, zamonaviy, moslashuvchan texnologiyalarni keng joriy etish;

- eksportga mahsulot chiqaradigan korxonalarining tashqi bozorlarda raqobatdosh bo'lishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha aniq chora-tadbirlarni amalga oshirish va eksportni rag'batlantirish uchun qo'shimcha omillar yaratish;

- ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot tannarxini kamaytirishni rag'batlantirish hisobidan real sektor korxonalarining raqobatdoshligini oshirish;

- elektroenergetika tizimini modernizatsiya qilish, energiya iste'molini kamaytirish va energiya tejashning samarali tizimini joriy etish choralarini amalga oshirish;

- ichki bozorda talabni rag'batlantirish orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash.

Albatta, milliy iqtisodiyotni modernizatsiyalash, uning raqobatbardoshligini oshirishda innovatsiyalarning o'rni beqiyos. Lekin mamlakatda innovatsiya faoliyatining tashkil etilishi va rivojlanishi uchun quyidagi shartlarning mavjud bo'lishi va bajarilishi talab etiladi:

- davlat innovatsiya siyosati – O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati organlari tomonidan mamlakatning innovatsion strategiyasi maqsadlari va ustuvor innovatsion dasturlar va loyihalarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ishlab chiqilishi va belgilanishi;

- investitsiya salohiyati – davlat, tarmoq, korxonalar va tashkilotning turli ko'rinishdagi resurslar yig'indisi (moddiy, moliyaviy, intellektual, ilmiy-texnikaviy, iqtisodiy va boshqalarni qamrab olgan holda);

- innovatsiya sohasi – innovatsiyalarni yaratish va tarqatishni o'z ichiga qamrab oluvchi innovatsiya mahsulot (ish, xizmat)larini ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilarning faoliyat sohalari;

- innovatsiya infratuzilmasi – innovatsiya faoliyatining amalga oshirilishiga imkon beruvchi, ta'sir ko'rsatuvchi turli muassasalar;

- innovatsiya dasturi (korxonalar, tarmoqlar, hududlar, davlat, mintaqalar, davlatlararo) – innovatsiya loyihalari resurslari, ijrochilari va ularni amalga oshirish muddatlari bo'yicha kelishilgan hamda yangi turdagi mahsulotlarni o'zlashtirish va joylashtirish bo'yicha vazifalarning samarali hal etilishini ta'minlovchi innovatsion loyihalar va tadbirlar kompleksi.

Innovatsiyalarni loyihaviy moliyalashtirishning bir necha turlari mavjud. Loyihaning o'zining, uning ishtirokchilarining kredit qobiliyati, ularning kreditni uchinchi shaxslar tomonidan to'lash kafolatlari hisobga olinmagandagi yashash qobiliyatiga asoslangan moliyalashtirish asosiy bo'ladi. Loyihani amalga oshirish natijasida generatsiyalanadigan aul oqimlari qarzni to'lashning manbai bo'luvchi investitsiyalarni moliyalashtirishni uchinchi tur deb hisoblash mumkin.

Moliyalashtirishning shunday turi uchinchi deb hisoblanadiki, bunda ham loyihani amalga oshirish natijasida generatsiyalanadigan naqd mablag'lar oqimlari va ham korxonalar aktivlari kreditni ta'minlanishi bo'lib xizmat qiladilar.

O'zbekiston iqtisodiy holatining innovatsiyalar bilan o'zaro bog'liqligini quyidagi asosiy jihatlarda ko'rish mumkin, ya'ni innovatsiya faoliyatining milliy iqtisodiyotga ta'sirini tadqiq etish nuqtai nazaridan davlatning moddiy asosi sifatida butunligicha ko'rish; innovatsiyalarning alohida korxonalar faoliyatiga ta'sirini tahlil qilishda alohida bozor subyekti sifatida qarash; innovatsiya siyosatini amalga oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy natijalarini o'rganish.

O'zbekistonda iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida innovatsiyalar, avvalo uning barqaror o'sishi uchun zarurdir. Yangi texnologiyalarga investitsiyalar raqobatbardosh, yuqori talab bilan iste'mol etiladigan tovarlar ishlab chiqarishga yordam beradi.

Mamlakat iqtisodiyoti va iqtisodiyot subyektlarining tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir ko'rsatishning asosiy vositalaridan biri – davlat iqtisodiy siyosatining bo'g'inlaridan hisoblanuvchi innovatsiya siyosatidir. Davlat innovatsiya siyosati yordamida bevosita ishlab chiqarish hajmi sur'atlari oshishiga, fan-texnika taraqqiyoti tezlashishiga, ijtimoiy ishlab chiqarish tuzilishi o'zgarishi, ijtimoiy muammolarni hal qilishga ta'sir o'tkaza oladi.

Texnologik parametrlarga bog'liq ravishda innovatsiyalar mahsulotli va jarayonli innovatsiyalarga bo'linadi. Mahsulotli innovatsiya deganda yangi xom - ashyo, materiallar va yarim fabrikatlarni qo'llash va yangi mahsulotlarni ishlab chiqarish tushuniladi. Jarayonli innovatsiya - ishlab chiqarishni tashkil qilishning yangi uslublari (texnologik jarayon o'zgarishlari) hisoblanadi.

Innovatsion jarayonga davlat ta'sirini kuchaytirish uchun mamlakat hukumati huzurida ilmiy-texnikaviy kengash (byuro) tashkil etish, mablag'larning sarflanishida shaffoflik, muqobillik va javobgarlik muhitini yaratish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu borada Yaponiya, Janubiy Koreya, Xitoy, Finlyandiya, shuningdek, innovatsion jarayonni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan boshqa mamlakatlar tajribasi O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyoti uchun foydali bo'lishi mumkin. O'z samaradorligini isbotlagan boshqa innovatsion rivojlanish modellarining muayyan mexanizmlari va vositalari milliy iqtisodiyotda qo'llanilishi mumkin.

Mahalliy sanoat korxonalarining rivojlanishning innovatsion yo'liga o'tishi ko'p jihatdan ularning mavjud resurslarni safarbar etish va ulardan oqilona foydalanish qobiliyatiga bog'liq. Sanoat korxonalarining asosiy fondlarini samarali takror ishlab chiqarishni ta'minlash va ularning innovatsion salohiyatini oshirish xo'jalik faoliyatining joriy va istiqbolli natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Innovatsion faoliyatning intensivligiga ta'sir etuvchi omillarni o'z vaqtida aniqlash doimiy o'zgarib turadigan iqtisodiy va siyosiy sharoitlarda korxonaning muvaffaqiyatli ishlashining kalitidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Агеева, Е.П., Дырдонова, А.Н. (2014). Изменение специфики инновационной активности в условиях нестабильности геополитической ситуации, а также рост импортозамещения в химической и нефтехимической промышленности. Вестник Казанского технологического университета, 17(22), 398-401.
2. Бойко, И.П. Экономика предприятия в цифровую эпоху / И.П. Бойко, М.А.Евневич, А.В. Колышкин // Российское предпринимательство. Том 18, – 2017. – №7. – С.1127-1130.
3. Sirojiddinov K. I., Zaidov I. I. AHOLI TURMUSH DARAJASI KO'RSATKICHLARI: DAROMADLAR VA XARAJATLARNING STATISTIK TAHLILI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 5. – С. 707-713.
4. Muxriddin, S., & Jamshidbek, A. (2024). GLOBALLASHUV SHAROITIDA INSON KAPITALINING INNOVATSION RIVOJLANISHI MODELI. ФУНДАМЕНТАЛ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ, 2(5), 114–119. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13980980>
5. Tajibaev K.Q. Kichik biznes raqobatbardoshligini ta'minlash mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti garovi sifatida. //ILM-FAN TARAQQIYOTIDA MINTAQAVIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH VA KAMBAG,, ALLIKNI QISQARTIRISH mavzusida respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. Farg'ona davlat universiteti. 23 fevral 2024 yil.-B.38-42.